

Sziszüphosz könnyű léptekkel közeledett a parthoz, a várost elhagyva, a napszitta mezőn vezetett az út, az öröm kábító illata tengeri sós fuvallattal keveredett, az ég azúrjára odalent fanyar türkiz válaszolt. Könnyű volt a teste és a szíve, zsebét nem húzta sem revolver, sem kő. A romváros mint napsütötte temető bukkant fel a domb mögött. Amint közelebb ért, látta, hogy a halott város, mely távolabbról még egy kánikulában izzó temetőt juttatott eszébe, élőbb, mint valaha, élőbb, mint mikor még léptek zaja, kordék nyikorgása, kofák káromgása, szónokok óbégatása, fegyverek csörgése verte fel csendjét. A falak, az oszlopok, a reliefek visszatértek az ásványi világba, amelyből vétettek. Virágok nyíltak, indák tekergőztek, cserjék illatoztak a hajdani oszlopok körül, a leomlott falak tetején. Tipáza élő allegóriaként hirdette a természet diadalát a történelem fölött. Sziszüphosz itt az öbölben, a nyár közepén, a delelő nap arany zuhatagában, a sós tengeri szél hol dühös, hol megenyhülő rohamait állva érezte ismét: a kozmosz polgára. Büszkeség és gőg támadt a szívében. Dicsőség... „Az igazi dicsőség mértéktelenül szeretni...” A kicsorbult oszlopok, a nyomorék falak, az elaggott kövek, a por, amit a szél időnként felkapott, majd távolabb leejtett, és amely valaha talán egy antik isten arca, lábikrája vagy fallosza volt, mind e dicsőséget hirdette... „Egy női testet ölelni olyan, mintha azt a furcsa örömet ölelnéd át, ami az égből száll alá a tengerre.” A kövek közül, a bokrok és füvek tetejéről illatok rajzottak a felhőtlen égre, a fény mint valami anyagtalán meleg eső hullott a földre. Sziszüphosz, miután magába szívta a nap és a felforrósodott kövek melegét s a nyári föld illatát, a partra sietett. Meztelenre vetkőzött, és alámerült a kellemesen hűvös semmiben, orrába, szájába csapott a keserű hab, szemét csípte a só. Mikor a forró homokra feküdt behunyta szemmel, jólesett érezni a test nehezét, a föld vonzását. Érezte, hogy ugyanabból a nehéz és sötét anyagból van, mint a föld és a kövek. Kinyitotta a szemét, és nézte, ahogy a karjain és a lábszárain a felszáradó víz nyomán előtűnik bőrén a homok és a só. Nem gondolt semmire. Részeg volt a víztől és a napsütéstől. Az arab mozgóárusoktól őt sou-ért vett jeges limonádéval oltotta szomját, húsos barackot evett a városszéli vendéglőben, ahol nem volt bőséges a választék, de érett és zamatos volt a gyümölcs, amelynek a leve végigcsorgott az állán, ahogy beleharapott. Így kell elképzelnünk Sziszüphoszt: amint napban, szélben és tengervízben fürdik és mosolyog.

Camus legalább annyira a boldogság filozófusa, mint az abszurdé. A Noces és a L'Été (Nász és Nyár; magyarul nem jelentek meg) című esszéi majdhogynem himnuszok, az élet szeretetének józan, patoszesztent, mértéktartó, de szenvedélyes himnuszai. Nem árt ezt leszögezni, mert a mi intellektuális tájainkon hajlamosak vagyunk pesszimizistának, az abszurd, sőt akár a nihilizmus teoretikusának elkönyvelni őt. Talán annak tudható be ez a félreértés, hogy az optimizmusnak valóban nyomát sem találja műveiben, valamint annak, hogy az éleslátást (lucidité) hajlamosak vagyunk egybemosni a pesszimizmussal. Mintha csak kettő közül lehetne választani: Isten és a történelem között. Ha mindkettőt tagadod, mondhatod még valamire, hogy igen? Camus mindkettőt határozottan elutasítja, a halál utáni élet ígéretét és a szebb jövőét is. Szerinte balgaság lemondani a jelenről a jövő kedvéért, amint balgaság lemondani jelenvaló életünkről az örök élet ígéretéért. Számára mindig gyanús, ha valaki a jövőről vagy a másvilágról prédikál. Pontosabban: sem az eljövendő tökéletes társadalom, sem az eljövendő mennyország nem jogosít fel arra, hogy a magunk vagy a mások életét tönkretegyük.

A Füzetek III. kötetében találunk egy rövid bejegyzést: „Tudtam élni, aztán elfelejtettem élni.” „Nem keresnél, ha már meg nem találtál volna...” (Pascal) Amit folyton keres, mert már megtalálta, az nem az Isten, mint Pascalnál, hanem az élet teljességének az íze. Az az íz, ami fiatalon kimondatta vele: „Itt megtanultam, hogy az egyetlen dicsőség mértéktelenül szeretni.” Miközben az abszurd és a reménytelenség mély és sötét völgyeit járja, vagy a kiábrándult szkepszis homályos, végelethatalatlan lapályain bolyong, emlékszik azokra a napsütötte magaslatokra, ahol szépségként nyilatkozik meg a szemlélő számára a belátható világ. Camus hangját, stílusát, gondolkodását, humorát (igen, humora is van, karcos, fanyar humor) a mediterráneum telt napfénye érlelte. Elsősorban a napfény filozófusa, és csak azután az abszurd teoretikusa. Az Énigme (Titok) című esszéjében rezignáltan, de keserűen füstölög amiatt, hogy az irodalmi zsummalisztika ráakasztotta az abszurd prófétája címkét, és ez ellen hiábavaló minden tiltakozás. Párizs, mondja, egy nagyszerű barlang (és itt nyilvánvalóan Platón barlangjára gondol), ahol mindenki árnyékokat csodál. De észre kell vennünk, hogy a hátunk mögött igazi nap világít és melegít, és felé kell fordulnunk. Az algériai tengerpart, Tipáza, Dzsemila, Itália tájai, Toszkána, Görögország, vagyis a mediterráneum különböző pontjai a meditáció helyei Camus szövegeiben. Itt hátat fordít a barlang falára kirajzolódó aktuális spektakulumnak, és szembefordul a nappal. Mondatai átítadódnak napfényel, tengeri széllel, illatokkal. Úgy formálja őket, hogy a görög szobrok kemény simasága, szenttelen derűje jut róla eszünkbe. Szövegei tiszta, átlátszó közeget képeznek, mint a levegő a földközi-tengeri verőfényben vagy a görög szigetek sziklás öbleinek vize. De a szellem magaslatain (les colinnes de l'esprit) elszenderedni ugyanúgy értelmetlen, mint a hatalmak zsoldjába szegődni a bűn városaiban (les capitales de la crime). A megnyíló, szétágazó, hol alászálló, hol magasba emelkedő utakat be kell járni, nincsenek napfényes öblök, amelyek állandó menedéket nyújtanak, csak olyanok, ahová időnként vissza lehet térni. Az élő természeté vált romvárosokból, ahonnan erős érzéseket és ízeket hoz magával, vissza kell térnie oda, ahol az övei élnek, illetve élnének, ha lehetne élni, a bűn nagyvárosaiba, a történelem telének dermesztő légkörébe. Bár leszögezi, hogy az önletrajzírás képtelenség, mert senki nem merészeli leírni magát olyannak, amilyennek ismeri, többször is leírja azt a mozzanatot, amikor Görögországba készül, de terve füstbe megy. Helyette „beállt abba a végelethatalatlan sorba, amely a pokolba tartott”. Talán a szellem magaslataira készült visszavonulni (elszenderedni), de a történelem elől nem volt menekvés. A történelem brutálisan beleköp mindenbe, ami tiszta, nincs az a rejtett öböl, eldugott tisztás, napfényes magaslat, ahová ne érne el, ahol ne fordítana fel mindent fenekestől. Ahogy a gondolataink és a kérdéseink elől sem menekülhetünk. A világ abszurdításával szembe kell nézni. Az abszurd nem is bennünk és nem is a világban van, hanem az embernek a világgal való viszonyában. Ha az abszurd megkerülhetetlen, a szépség (nem az esztétika által meghatározni próbált szépség, hanem az élet szépsége) letagadhatatlan. Ezért a lázadás tagadás, de egyszersmind igenlés is. Aki lázad, az nemet mond, de egyben igent is mond. A lázadás nyomán egy új érték jön létre. Mindezt Camus-tól tanultuk; meglehet, olyasmit tanultunk, amit már tudtunk. De nélküle jobban elfelejtettük volna, jobban elsüllyedt volna az üledékként napról napra vastagodó tudatlanságunkban. Ezért is fontos olvasni őt, és ezért fontos szeretni az életet. Mert ez alól a nehezkedés alól, a feledés alól, az elhülyülés alól senki nem bújhat ki, mindenhová elér, és mindent, mindenkit utolér, akár a történelem. A süllyedő lét légkörében, amikor a déli nap nem fényes gondolatokat érlel, hanem értelmetlen tetteket, amikor kés villan a parton, és revolver húzza a zsebet, elkerülhetetlen a gyilkosság. Vagy jobb esetben az öngyilkosság. Az abszurdal farkasszemet nézni nehéz. Nem behódolni az abszurdnak – elfogadni, de nem behódolni. Olyan küzdelem ez, amelyhez segítségül kell hívnunk minden erőforrást, ami rendelkezésünkre áll. A szívben világító nap erejét, a föld, az eső, a tengervíz szagának emlékét, a mítoszokat, a szépséget, a művészetet, a barátságot, és nem utolsósorban az

irodalmat. La littérature considérée comme une tauromachie, a bikaviadalként elképzelt irodalom. Kortársának, Michel Leiris-nek a kifejezése pontosan ráillik arra az attitűdre, amellyel Camus az irodalomhoz viszonyul. A Közöny kegyetlen regény. Az egyik legkegyetlenebb regény, amit valaha a modern emberről írtak. Az egyik legkegyetlenebb könyv, ahogy egyik algériai honfitársa felhívta rá a figyelmet, amit az algériai franciákról, a pied-noir-okról írtak. És az egyik legkegyetlenebb könyv, amit magáról írt, persze, nem magáról írta... Camus nagy ívben hajítja ki az ablakon Flaubert „Bovaryné én vagyok”-ját. Arról írok, ami van, állítja. De ami van, bennünk is van. Vagy talán általunk. Az ilyen könyvek segítenek szembenézni magunkkal, olyan könyörtelen pontossággal látni önmagunkat, ahogy soha nem volna merszünk magunkról mesélni.

Míg a publicista Camus a történelem erőivel hadakozik, regényíróként és drámaíróként egy más szinten, metafizikai szinten is megvívja a maga harcát. A kettő természetesen nem választható ketté, regényeiben is jelen van az író mint szociális lény. Kortársai közül mindenki „engagé” ilyen vagy olyan oldalon. Neki is megvan az engagement-ja, párt és klikk nélkül. De rengeteg ellensége is, minden oldalról. Jó érzéke van a fanatizmus felpiszkálásához. A magatartása, az életműve mindenestől, a cikkeivel, regényekkel, naplókkal, olyan példa volt és marad, ami azoknak a mindenkori lázadóknak, akik bizonyos értelemben szeretetből láznak, s akik egy felszínre kíváncsi napot, meletet, fényességet akarnak magukban és a világban felszabadítani, bátorítást és megerősítést jelent. Mert egyszerre van meg benne a lázadás ereje, indulata és a gondolkodás higgadtsága. A lázadó ember az újkori forradalmak mélyreható, de ugyanakkor empatikus elemzése. Forradalmi hagyományainkkal szemben mindmáig ambivalens viszonyt ápolunk, zavarban vagyunk, hiszen nem lehet elválasztani az emberi jogok egyetemes nyilatkozatát a guillotine-tól (mindkettő remekmű a maga nemében, mondhatnánk, ha cinikusak akarnánk lenni), a szabadság eufóriáját a terror iszonyától, és ezek az ambivalenciák végigkísérik a Nyugat forradalmait. Camus-t az érdekelte mindenekelőtt, hogyan jut el az ember addig, hogy öljön, és hogyan jut el egy lázadás a vérfürdőig. Hogyan kerekedik felül és hatalmasodik el a lázadás kezdeti felszabadító lendületén a ressentiment. S hogyan lesz a véglegesen elaljasuló forradalmakban (azok sztálini és hitleri formáiban) a gyilkosság rutinszerű ipar. A totális és végérvényes megoldásra való tébolyult törekvés (legyen szó tökéletes társadalomról vagy a magasabbrendű rassz örök uralmáról) mindig esztelen öldökléshez vezet. A forradalmak rendszerint ott bukhatnak el, vonja le a következtetést, hogy az élő ember helyett az absztrakt embert választják. A lázadás maga az élet lendülete, „ha nem termékeny és szeretetből fakadó, akkor semmi”. A modern ember elvesztette a mérték, a határok tisztelete iránti érzékét, mondja ki Camus, és felhívja a figyelmünket, mennyire fontos volt a görög hagyományban a határ fogalma. Az embernek tudomásul kell vennie korlátait. Bár minden szeretne lenni, és mindenekelőtt halhatatlan, be kell érnie az emberivel, el kell fogadnia a condition humain-t, ami az abszurd, amelyben az ember magára marad megválaszolatlan kérdéseivel. Camus egyenesen megpróbál görög lenni, az ő új embere egyfajta mediterrán ember, a nap és az élet fia. A mai európai (és egyre inkább a nem európai, a globális modern) ember a totális megoldásokat keresi, a végtelent ostromolja, antik görög szempontból úgy viselkedik tehát, mint aki teljesen megőrült. Ebből a mediterrán, görög nézőpontból, amelyet Camus is képvisel, az embernek semmi köze a végtelenhez. Nem az ő dolga, pont.

Sziszüphosz egész éjszaka utazott. Reggel zuhogó eső várta. Az ég fekete volt, a tenger szürke. Évek óta készült visszatérni az öböl fölé a romvárosba. Miközben Európában mindenhol vadonatúj romvárosok füstölögtek. Ott a romok közül megfáradt, szürke arcú emberek bújtak elő, amint a fegyverek elhallgattak. Öregek és öreg arcú fiatalok, gyerekek. Itt teljes volt a csend: a félig sziklává nemesült oszlopok között nem bolyongtak kísértetek, csak a szél mozdult hangtalanul. Valamibe beleakadt a ruhája. Az antik romvárost szögesdrótkerítéssel kerítette körül a hatóságok gondoskodása. Átbújt a szűrés drót alatt. Nyitott szarkofágok mellett haladt el, amelyekből már rég elpárolgott a halál. Az eső egyszerre elállt, mintha csak gombnyomásra tette volna. A nap, az égő kő lassan felgurult a tenger fölé magasodó szirt tetejére. A táj ráncai kisimultak. Lent a faluban egy kakas éles hangja köszöntötte a világosság diadalát...

Kategória: Camus expressz

Denumire autor: Szócs Imre

Látó Szépirodalmi Folyóirat